

*Басиста Ірина Володимирівна,
професор кафедри кримінально-
правових дисциплін та оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, доцент;
Максимів Людмила Василівна,
науковий співробітник Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук*

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Поліграф - це багатоцільовий прилад, призначений для одночасної реєстрації подиху, кров'яного тиску, біоелектричних процесів мозку, серця, м'язів та інших фізіологічних процесів. Прилади цього класу широко використовуються в клінічній медицині, медико-біологічних і психологічних дослідженнях, прикладній психофізіології, одним із розділів якої і є визначення неправди. Спеціальне психофізіологічне дослідження - складна багатоетапна процедура, під час якої поліграф виконує єдину функцію - реєструє швидкоплинні (протягом секунд) реакції організму людини у відповідь на запитання, що їй задаються. У коло фізіологічних процесів, що підлягають апаратному контролю в процесі детекції неправди входить: подих людини, діяльність її серцево-судинної системи і зміна електричного опору шкіри [1].

Проблема використання поліграфа в розслідуванні кримінальних правопорушень є на сьогодні досить актуальною,

однак у науковому колі вона трактується неоднозначно. Вченими вироблено різні підходи до визначення місця і ролі цього технічного забезпечення, але єдиного системноконцептуального бачення стосовно нормативно-правової регламентації поліграфа не вироблено і до нині. Міжнародний досвід практики застосування поліграфа у правоохоронній діяльності показує, що наукова дискусія навколо цього питання точиться і до сьогодні в колі процесуалістів, криміналістів, кримінологів та психологів [2]. Частина науковців вважають, що встановити правду за допомогою поліграфа неможливо. Його застосовують не стільки для одержання доказів, скільки для здійснення психологічного впливу на особу, яку підозрюють у вчиненні злочину. Процес застосування детектора брехні є однією з форм примусу та недозволених методів проведення розслідування. До того ж ця процедура принижує честь та гідність людини [3, с. 80]. Така позиція має право на існування, адже її підкріплено положеннями чинного Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, адже серед джерел доказів узагалі не йдеться про результати дослідження на поліграфі. Крім того, у жодній нормі КПК немає прямої вказівки про підстави для його застосування в процесі досудового розслідування.

У юридичній літературі висловлено і полярні точки зору, з якими в межах чинного правового поля досить важко однозначно погодитися. Так, І. В. Рогатюк, досліджуючи проблему нормативного закріплення використання поліграфа, стверджує, що перевірка на поліграфі дозволяє не лише визначити найбільш перспективні напрями здійснення розслідування у кримінальному провадженні, а й активно особам, яким оголошено про підозру, захищати себе і довести свою невинуватість. Окрім цього, вони зможуть забезпечити отримання додаткової інформації, яка прямо або побічно пов'язана з розслідуванням у кримінальному провадженні й забезпечує можливість швидкої оцінки достовірності отриманої інформації та проведення якісного досудового розслідування в установленій кримінально-процесуальним законом строк [5]. На думку Т. А. Лешковича, інформація, отримана в результаті проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа, є непрямим доказом і підтверджує лише суб'єктивну

значимість конкретних стимулів, які можуть вказувати на наявність приховуваної інформації про обставини злочину або на щирість відповідей на поставлені запитання [6]. Така наукова позиція не узгоджується з вимогами чинного КПК України, хоча як пропозиція має право на існування.

Відомий учений-криміналіст Р. С. Белкін наголошував, що якщо навіть і допустити застосування поліграфа під час допиту, то результати його використання не повинні мати доказового значення. Їх може брати до уваги слідчий лише як орієнтуючі дані [4, с. 396]. У продовження цієї думки, очевидно, було розроблено проектну норму до чинного КПК, яку можна вважати спробою закріпити на законодавчому рівні застосування поліграфа. Це проект Закону про доповнення КПК України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні) від 12 березня 2013 р. № 2521, відповідно до якого запропоновано доповнити Кодекс новою ст. 264-1 такого змісту: «Стаття 264-1. Перевірка правдивості показів особи на поліграфі (детекторі брехні)

1. Перевірка правдивості показів особи на поліграфі (детекторі брехні) є психофізіологічною експертизою, яка проводиться експертами відповідної кваліфікації за науково обґрунтованими методиками.

2. У кримінальному провадженні використовуються результати перевірок на поліграфі (детекторі брехні), що ґрунтуються на принципах неупередженості, об'єктивності, професійності відповідними судовими експертами державних спеціалізованих установ.

3. Застосування поліграфа (детектора брехні) не може суперечити основним правам, свободам та законним інтересам людини, її честі та гідності.

4. Результати перевірок на поліграфі (детекторі брехні) мають орієнтовне значення в процесі доказування.

5. Перевірка на поліграфі (детекторі брехні) проводиться за добровільною згодою особи з обов'язковою відеофіксацією, за якою до кадру мають потрапляти як особа, яку перевіряють, так і показники графіків фізіологічних реакцій на екрані поліграфа.

6. Відмова від проходження перевірки на поліграфі (детекторі брехні) не є підставою для визнання особи винною у

вчиненні суспільно небезпечного діяння, але ця відомість заноситься до протоколу слідчої (розшукової) дії.

7. Застосування поліграфа (детектора брехні) не допускається у випадках, якщо особа страждає на порушення серцево-судинної діяльності або дихальних шляхів та/або перебуває у стані психічного або фізичного виснаження та/або регулярно вживає наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори чи інші лікарські засоби, що їх містять.

8. Перевірка на поліграфі (детекторі брехні) проводиться в найбільш сприятливий для організму людини час - з 10 до 18 години» [7].

Однак 27 листопада 2014 р. означений вище Проект відкликано і знято з розгляду. Вважаємо, що допустимим буде використання поліграфа з метою розслідування кримінального правопорушення лише тоді, коли таке право в певного суб'єкта буде закріплене на законодавчому рівні та унормовано процедурні моменти залучення спеціалістів - фахівців у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Злепко С. М. Основи біомедичного радіоелектронного апаратобудування [Електронний ресурс] / С. М. Злепко, С. В. Павлов, Л. Г. Коваль, І. С. Тимчик. - Режим доступу :

кИр://ро8Іьпуку .vntu.edu.ua /Б_ар/1иіеx.к1ш1.

2. Мотлях О. І. Нормативно-правове регулювання використання поліграфа правоохоронними органами зарубіжних країн [Електронний ресурс] / О. І. Мотлях. - Режим доступу :

<http://dspace.nau.edu.ua/bitstream/>.

3. Криминалистика и паракриминалистика : [науч.-практ. и учеб. пособие] / А. М. Ларин. - М. : БЕК, 1996. - 179 с.

4. Криминалистика : [учеб. для вузов] / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская ; под ред. Р. С. Белкина. - [2-е изд., перераб. и доп.]. - М. : Норма, 2004. - 990 с.

5. Рогатюк І. В. Кримінально-процесуальне закріплення використання поліграфа (детектора брехні) у слідчій практиці

